

ש"ס	כניסת	יציאת
ה'תשפ"ו	שבת	שבת
ירושלים	16:00	17:14
ת"א	16:14	17:15
חיפה	16:04	17:13
באר שבע	16:18	17:17

אילו של יצחק

פרשת "ויצא"

ברגשות מעורבים ובחששות כבדים, נאלץ יעקב לעשות את מה שאביו יצחק לא עשה - לצאת מארץ ישראל לתקופה ממושכת:

"וַיֵּצֵא יַעֲקֹב, מִבְּאֵר שָׁבַע; וַיֵּלֶךְ, חֲרָנָה. וַיַּפְגַּע בְּמָקוֹם וַיִּלֵּן שָׁם, כִּי-בֵּא הַשָּׁמֶשׁ..." (כ"ח, י, י"א)

על יסוד הדברים האלה למדו חכמינו כי "יעקב תיקן תפילת ערבית". היסק זה מבוסס על המילה "וַיַּפְגַּע", המציינת, כפשוטה, היתקלות, אך היא יכולה לציין גם תפילה ותחנונים - כמו בירמיחו (ז, טו): **"וְאֵתָּה אֵל תִּתְפַּלֵּל בְּעַד הָעָם הַזֶּה וְאֵל תִּשָּׂא בְעֵדָם רָחֵם וְתַפְּלָה וְאֵל תַּפְּגַע בִּי, כִּי אֲנִינִי שְׁמַע אֲתָדָךְ."** חז"ל גם דרשו את המילה "בְּמָקוֹם" כמציינת את ה', "מקומו של עולם". אם כן, "וַיַּפְגַּע בְּמָקוֹם" מתפרש כמעין "ויתפלל אל האלוהים". בכך השלים יעקב את מעגל תפילות היום. אברהם תיקן את תפילת שחרית, יצחק את מנחה, ויעקב את ערבית, היא מעריב.

אברהם מייצג את הבוקר. הוא היוזם, מי שמביא לעולם תודעה דתית חדשה. איתו היום מתחיל. יצחק מייצג את שעות אחר הצהריים. אין ביצחק שום דבר חדש - שום מעבר מובהק מחושך לאור או מאור לחושך. אירועים רבים בחיי יצחק משכפלים מעשים שהיו באברהם. כמו את אביו גם אותו מאלץ רעב לרדת לארץ פלשתים. הוא חופר מחדש את בארות אביו. יצחק הוא הגבורה השקטה של ההמשכיות. הוא חוליה בשרשרת הברית. הוא מצרף דור אל דור. הוא אינו מחדש דבר בחיי האמונה, אבל חייו הם שלב חדש. יצחק הוא הדבקות, הנאמנות, הנחישות להמשך. יעקב מייצג את הלילה. הוא איש הפחד והמנוסה, האיש הנאבק ושורה עם אלוהים, עם אנשים ועם עצמו. יעקב הוא זה המכיר מבפנים את חשכתו של עולמו.

"וַיֵּדֶר יַעֲקֹב, נֶדֶר לֵאמֹר: אִם-יְהִיָּה אֱלֹקִים עִמָּדִי, וַשְׁמֶרְנִי בַדֶּרֶךְ הַזֶּה אֲשֶׁר אֲנִי הֹלֵךְ, וְנָתַן-לִי לֶחֶם לֶאֱכֹל, וְגִבָּד לְלִבִּי..." (כ"ח, כ')

וכתב בעל ה'חובת הלבבות' (שער הבחינה פ"ה): כי "זאת שאלת הצדיקים מאת ה'. לא ישאלו המותרות, רק הדבר ההכרחי בלבד, שאי אפשר לו לאדם שיחיה בלעדיו. ובידוע כי נטיית האדם אחר בקשת המותרות, הוא גורם לו מהומות רבות, ועל כן כל איש ירא את ה', ראוי לו שיהיה שמח בחלקו ושיסתפק במוטע, ושלא יתאוה המותרות, ויטיב לבו ביראת ה'".

רבי אברהם הראשון מסלונים זצ"ל (בספרו באר אברהם) מפרט את המעלות הטובות שזוכה להן האדם השמח בחלקו, וכה כתב: המידה של אדם השמח בחלקו תמיד, נפלאות היא פועלת בלב האדם. היא מביאה אותו לעולם הזה ולעולם הבא. ועל ידה יזכה לענוה ולשפלות הנפש והלב בקרבו. השמח בחלקו, הקב"ה מקרבו, ואף רוח חכמים נוחה הימנו, וניצול מגאולה ומבושה רעה, וזוכה לאור מצוה ואור שבת. אוהב לידידי השם ולחבריו מאד, ואוהב גם לכל ישראל. ניצול מכעס. ניצול מקפדנות. מעביר על מידותיו, וזוכה לתשובה מאהבה. הכל בזכות שהוא שמח בחלקו.

ואמר **הגאון מוילנא**, "כל העבירות והחטאים באים מחמדה... והסתפקות שהוא ההיפוך, הוא היסוד של כל התורה".

וכתב **המאור ושמש**: השורש והתכלית לעבודת ה' הוא מדת ההסתפקות, שלא לרדוף אחר המותרות. וכל זמן שאדם רודף אחר המותרות, הן באכילה ושתייה והן בשאר התאוות, קשה לו לבוא לידי התכלית האמתית.

פרשת "ויצא" עוסקת בתקופת 20 שנה, בה שהה יעקב בבית לבן, מתוכם עבד יעקב במשך 14 שנה בשמירת הצאן, ובתמורה נתן לו לבן לאשה את בנותיו רחל ולאה, ואף נשא את בלהה לו זלפה, מהן נולדים "י"ב השבטים".

"וַיַּעֲנֵי לָאָה, רָפוֹת; וְרָחֵל, הִיָּתָה, יָפֶת-תֶּאֱרָר, וַיִּפֶּת מֶרְאָה." (כ"ט, י"ז)

מסופר שבימי **החתם סופר** התפנה כיסא הרבנות באחת העיירות, וראשי הקהל חיפשו ובררו אחר רב הראוי לאותה איצטלא.

הגיעו לידם ב' הצעות, אחד מהם היה תלמידו של החתם סופר, שהיה ידוע בחריפותו ונבקיאותו, והשני על אף היותו תלמיד חכם מופלג, בכל זאת עדיין לא הגיע למעלת אותו תלמיד של החתם סופר, אך היה ידוע כאדם המרבה לחון את בוראו בתפילה ובמזמורי תהילים.

ראשי הקהל התלבטו את מי להושיב על כיסא הרבנות, היו להם צדדים לכאן ולכאן. דעתו של מרן החתם סופר היתה כי תלמידו הוא היותר ראוי לאותה שררה, והשתדל הרבה לטובתו. הוחלט שיבחרו ע"פ רוב דעת הקהל, אך תוצאות הבחירות הכריעו לטובת הרב השני.

כשנודעה ההכרעה הסופית, נענה החת"ס ואמר, ראו כמה כוחה של אמירת תהילים, על אף שידוע לכל כי תלמידו הוא היותר ראוי לאותה איצטלא, ועל אף השתדלותו העצומה שבכוחה היה אמור תלמידו להיבחר, בכל זאת גברו מזמורי התהילים של אותו רב והכריעו לטובתו.

כעין זה רואים אנו בפרשתנו, הכתוב אומר: **"וַיַּעֲנֵי לָאָה, רָפוֹת; וְרָחֵל, הִיָּתָה, יָפֶת-תֶּאֱרָר, וַיִּפֶּת מֶרְאָה."** ופירש רש"י: שהיתה סבורה לעלות בגורלו של עשיו, ובכנתה, שהיו הכל אומרים, שני בנים לרבקה, ושתי בנות ללבן, הגדולה לגדול, והקטנה לקטן:

לאה אמנו ידעה כי כך הוא גורלה שהיא תינשא לעשיו, ורחל אחותה היא המיועדת ליעקב, אך מאחר שלא רצתה בכך בכחה הרבה מאוד, והתחננה לפני בוראה, ומה פעלה בתפילותיה?

לא רק שלא נפלה בחלקו של עשיו, אלא זכתה להיכנס בחלקו של יעקב, ולא זו בלבד, אלא העמידה ששה שבטים כמספר השבטים שהעמידו כל האמהות כולם, ולא זו בלבד, אלא עוד זכתה שממנה יצאו שלושת הכתרים שנכתרו בהם ישראל: כתר תורה שזכה בו יששכר, כתר כהונה שזכה בו לוי, וכתר מלכות שזכה בו יהודה.

גם בדברי קבלה בספרי האר"י ז"ל מבואר שמקומה של לאה גבוה יותר משל רחל, ולכל זאת לא זכתה אלא מכח דמעותיה ותפילותיה.

"וַיִּזְכֹּר אֱלֹקִים, אֶת-רָחֵל; וַיִּשְׁמַע אֱלֹהִים אֶלְקִים, וַיִּפְתַּח אֶת-רַחֲמָה." (ל, כ"ב)

ומפרש רש"י: זכר לה שמסרה סימניה לאחותה. ומוסיף **המהר"ל** שזו מידה כנגד מדה, היא עשתה שלא תצא אחותה בחרפה מבעלה, לכך ראויה שתלד ולא תצא בחרפה מבעלה.

ומקשים העולם, אם זו הסיבה היה עליה להיפקד זמן רב קודם לכן, שהרי את הסימנים כבר מסרה קודם נישואיה, אבל לא כך היה אלא נפקדה רק לאחר המעשה של הדודאים, ולמה המתין לה הקב"ה עד אז? ותירץ ה'שפת אמת', כי כאן במעשה הדודאים נודע הדבר - לאה אומרת לרחל **"הַמַּעַט קָחְתָּךְ אֶת-אִישִׁי"** ורחל שותקת ולא עונה כלום, ובשתיקה זו הגיעה רחל לקיום של הוויתור בפסגה העליונה ובשלמות, ודווקא ע"י קיום הוויתור בשלמות זכתה להיפקד בזרע של קיימא.

בספר **'ופריו מתוק'** מובא סיפור מרגש מהסופר חנוך ריגל זצ"ל, אותו שמע מבעל המעשה, יהודי מארה"ב בעל עושר רב, וכיצד הגיע לכך:

"לפני עשרות שנים פתחתי עסק עם ידיד קרוב, עסק קטן שהלך והתרחב לעסק מכניס שהצלח לפרנס את שתי המשפחות. לאחר מספר שנים הכרתי יהודי ניצול שואה גלמוד ועשיר שעסק ביבוא מוצרים שעסקנו בשיווק שלהם, התפתחו בינינו קשרי מסחר שהפכו עם הזמן לקשרי ידידות, ולאחר שנתיים הוא כבר היה בן בית אצלנו - אצלי ואצל השותף שלי. הוא הרגיש כל כך נוח עד שהחל לתת לנו עצות והוראות היכן למקם את ההיטים ובאיזה צבע צריכים להיות הווילונות, עד שבאחד הימים שעוד גבול מני רבים נחצה אמרתי עד כאן! ניגשתי אליו ואמרתי לו בטון תקיף וברור: ידידי היקר! אתה יודע שאני ומשפחתי מכבדים אותך, אבל את ההתנהגות שלך ממש לא, וכשאתה אומר דעות ועצות למארחים שלך זה לא נעים. אנא ממך, אל תתערב בניהול הבית. הוא היה המום מהשינוי הפתאומי והטחי בי: 'על דיבורים כאלה אין מחילה ואני רוצה להכיר אותך יותר. אצל השותף שלך הרבה יותר נעים, מהיום והלאה לא תדורך אצלי בעסק, הכל רק דרך השותף'.

תקופה של כשנה חלפה, נקטתי כמה פעולות של פיוס בניסיון להרגיע ולהסביר שלא רציתי לפגוע אלא רק להגן על השלווה שלי ומשפחתי, זה לקח זמן אבל בסוף נערכה שיחת פיוס ולחיצת יד, ולאחר מספר ימים הוא התקשר ואמר שברוך ה' השלמנו והוא מוכן לבוא ולהתארח לפי הכללים... הוא אכן בא ושמר על הכללים, אבל באוויר היה עדיין אי נעימות מהעניין ההוא. באחד הביקורים כשלוותי אותו, לא התאפקתי ואמרתי לו שאני מרגיש צורך שוב לבקש סליחה, ואני גם רוצה, הוספתי, להיות בטוח שהעניין מאחורינו. גם הוא לא התאפק, ואמר: 'מאחורינו? רק שתדע שבצוואה שלי כתבתי את כל הרכוש לשותף שלך, לא לעסק המשותף, אלא לשותף. ליתר דיוק, מאה דולר רשמי על שמך'. צמרמורת אחזה בגופי וגילש על הלב רצו לי במוח זה אחר זה, לא חשבתי עליו מעולם במנהיגים של צוואה, לא העליתי בדעתי שליחסים שלנו יש תעריף של תשלום לאחר המוות, הרגשתי שאני עושה חסד של אמת עם יהודי שכל משפחתו עלתה בעשן המשרפות, וללא ציפייה לגמול כל שהוא. אך ככל שחלפו הימים והרהרתי בדבר הצלחתי לשכנע ולנחם את עצמי במעלת הכסף שמגיע ביושר ובעמל.

לאחר כמה שנים נפרדתי מהעסק ופניתי לאפיק אחר, מכרתי את חלקי לשותף שכבר הסיק להיות מחותני וסבא משותף לכמה נכדים. את הקשר עם השותף הגלמוד שכבר הזקין ושמרתי והמשכתי לכבד אותו. כשהוזמן אלינו לשבת, כבר בצהרי יום חמישי היינו מקדימים להביא אותו. בשלב מאוחר יותר נחלשה בריאותו ולקחתי על עצמי את הטיפול בו שזה אומר התמסרות מתמדת, רופאים, מאמצים, כספים ועוד.

יום אחד הוא קורא לי ואומר לי בדמעות: 'יקירי, אני כ"כ מצטער שגיליתי לך את הצוואה ההיא; תדע לך, שהיא שונתה זה מכבר והנה עותק מצולם'. הוא מגיש לי אותה בידיו תוך שהוא מפרט באוזניי את תוכנה: 'כל נכסיי שווה בשווה לך ולשותפיך'. כמובן שהודיתי לו ברגש, את אותו עותק הנחתי באחת המגירות בביתי. שבועיים לאחר מכן הוא הלך לעולמו. הלוויה מכובדת וכו'.

שבועות נוספים חלפו ואני מקבל הזמנה לבית המשפט לשם מימוש הצוואה. הגעתי, רגע לפני הדיון הבחנתי בקריצת עין בין עורך הדין לשותף שלי, המחנות שלי, קריצה שהתבררה בדחיב כרבת משמעות. כשעורך הדין ציג את הצוואה בפני השופט הדם שלי קפא בעורקים והפה התייבש באחת – הצוואה שהוגשה הייתה אותה צוואה ישנה שמזכה אותי במאה דולר ואת שותפי ביותר משישה מיליון דולר. בחישוב מהיר הבנתי שהמחנות היקר לא מעלה בקצה דעתו שידידנו הקשיש סיפר לי על הצוואה השנייה, ושיש לי מסמך מפליל ביותר במגירת משרדי, ושהוא יסלים מספיק לעורך הדין כדי שיעלים את דבר הצוואה השנייה, ושנייה עשו יד אחת לנשל אותי ממנה.

החלטתי שדבר ראשון עלי להירגע ולכלכל את צעדי ולא מספר לאיש את הנוכלות המסעירה, ושאת ההחלטה אקבל מאחד מגדולי הדור. שלושה ימים לאחר מכן הייתי בדרכי לארץ ישראל לחתונת בן משפחה קרוב, במטוס החלטתי ללכת להתייעץ עם הרב וואזנר זצוק"ל. לא הכרתי אותו והוא לא הכיר אותי, אך הרגשתי שהשאלה שלי מספיקה בשביל להתייעץ עם גדול הדור, וכך עשיתי – מהמטוס שמתי פעמי הישר לבית הרב וואזנר. הקשתי על הדלת, הרבנית פתחה. באתי מחוץ לארץ להתייעץ עם הרב, אמרתי. היא נכנסה פנימה ומיד שבה: 'הרב אמר שתיכנס'. הרב וואזנר הקשיב בדריכות לכל מילה לכל ניע ותנועה, סיימתי לספר, ונשמתי נשימה ארוכה. הרב וואזנר עצם את עיניו ולאחר אנה קלה אמר: 'הסיפור ברור יש לך תביעה חזקה, גש לדין תורה'. ידעתי מה המשמעות של דין תורה שזה, הגלים שהוא יחול בשכונה, בבתי כנסת, בקהילה, באנשי העסקים, ועל כולנה בביתנו פנימה. הודיתי לרב ויצאתי מביתו, התחלתי לרדת במדרגות, ולפתע הדלת של הרב וואזנר נפתחת שוב והוא עומד בפתח, מבט על כאב רחום ואומר לי: 'אתה יכול ללכת לדין תורה, אבל דע לך בני, על ויתור הקב"ה משלם גם בעולם הזה'.

בחתונה קרדתי כמו שלא קרדתי מעולם, ריקוד של התרת הספקות, ריקוד של החלטה נכונה, ריקוד של עבודת המידות. כשחזרתי לאחר כמה ימים לביתי בניו יורק, לקחתי את הצוואה, הדלקתי את האש בכיריים והעברתי אותה מן העולם. זהו זה, זה מאחורי, לחשתי לעצמי בסיפוק, ומאותה לחישה גזרתי על עצמי שתיקה, המשך שתיקה.

שנים רבות חלפו, אני לא יודע בכמה הייתי מצליח להגדיל את אותם שלושה מיליון דולר אם הייתי נוגש לדרך השנייה, אך בפועל ה' בירך אותי בהון של פי שישים ויותר. מאותו יום שהחלטתי על הויתור, כל עסק שנעתי בו – ואפילו הקטן ביותר – הפך למכרה של זהב, ואני זוכה כיום בס"ד להחזיק את יוצאי חלציי על שולחני מתוך הרחבה, ולאפשר להם להימצא בעולמה של תורה מתוך שלווה. והמחנות, אנהנו ידידים טובים מאוד, מתפללים באותו בית כנסת, שמחים יחד בשמחות משותפות ועולים יחד כל שנה לקברו של אותו יהודי גלמוד. שנינו יודעים שהוא עשה את הונו מהירושה של אותו אדם, ורק אני יודע שגם אני עשיתי את הוני מאותה ירושה.

כשלוש שנים לפני פטירת הרב וואזנר יצאתי לנופש באוסטריה. פגשתי מכר מעסקי הרבים שסיפר לי שבמרחק קרוב נמצאת עיירת קיט ושוהה בה הרב וואזנר, והוא בדרכו אליו להתברך ממנו, הוא הציע לי באדיבותו להצטרף אליו, כמובן שהסכמתי. הגענו לשם לקראת צהרים, נכנסנו לבית הכנסת של המלון, וידידי מיד נוגש להתברך מהגאון. הרב וואזנר נשא את עיניו ונתן בי מבט נוקב, ולפתע הורה באצבעו שאתקרב אליו גם אני.

עשרים שנה חלפו מאותה פגישה יחידה ומיוחדת שפקדתי את ביתו של הרב וואזנר, היה ברור לי שהוא לא זוכר אותי, הרי הרב רואה ביום מאות אנשים, כפול שלוש מאות שישים וחמישה, כפול עשרים, מיליוני אנשים. התכופתי לעברו והוא רכן לעבר אולני ולחש:

ינו, מה אתה אומר, על ותרנות משלמים בעולם הזה או לא?...!!

בליל הסדר, מיד בתום השירה של 'וְהָיָה שְׁעֶמְדָּה לְאַבְרָהָם וְלֹאֵנָה – שְׁלֹא אֶחָד בְּלָבָד עָמַד עִלְיָנָה לְכַלּוֹתָנָה, אֶלָּא שְׁכָל דּוֹר וָדוֹר עוֹמְדִים עִלְיָנָה לְכַלּוֹתָנָה, וְהַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא מְצַלֵּנוּ מִכָּדָם.' אנו קוראים את המדרש הבא:

"צא ולמד מה בקש לך הארמי לעשות ליעקב אבינו – שפרעה לא גזר אלא על הזקרים, ולכן בקש לעקור את הכל, שצאמר: 'ארמי אבד אבי, ויגד מצרימה ויגר שם במתי מעט, ויהישם לגוי גדול, עצום ורב' (דברים כו, ה)". מדרש זה המובא בהגדה של פסח, ושיסודו בסיפור לכן ויעקב שבפרשתו, מעורר קשיים גדולים.

ראשית, המדרש בהגדה מבוסס על פרשת מקרא ביכורים בספר דברים, הפותחת במילים: 'ארמי אבד אבי'. רוב המפרשים גורסים כי שיעור הפסוק הוא 'ארמי אובד אבי', כלומר המילה 'ארמי' מתארת את האב – ושהאב הוא יעקב, שברח לחרן שבארם, או אברהם שעזב את חרן בצו ה' והלך לארץ כנען. אמנם יש מפרשים הסבורים ששיעור הדברים הוא 'ארמי ניסה לאבד את אבי', כלומר לכן הארמי ניסה להאבד את יעקב מן העולם, אך קרוב לוודאי שהמדרש שבהגדה הוא המקור לפירושו זה.

אך גם אם זה שיעור הכתוב – האומנם כך היה? בסיפור יעקב ולבן בפרשתו אין שום סימן לכך שלבן רצה להאבד את יעקב. הוא רימה אותו, הוא ניסה לנצל אותו, והוא גם רדף אחריו לאחר שברח. כשהדביק את יעקב נראה אליו אלוהים בחלום הלילה ואמר לו 'השקור לך פן תדבר עם יעקב מטוב עד רע' (בראשית לא, כד). כשלבן נוף ביעקב על ניסיונות הברחה שלו, יעקב ענה: 'זה לי עֲשָׂרִים שָׁנָה בְּבִיתָךְ עֲבַדְתִּיךָ – אֲרַבֶּעַ עֶשְׂרֵה שָׁנָה בְּשִׂתִּי בְנָתֶיךָ וְשֵׁשׁ שָׁנִים בְּצֹאנֶיךָ – וַתַּחֲלֵף אֶת מִשְׁפָּרְתִּי עֲשָׂרַת מָנִים!!' (לא, מא). טענותיו של יעקב נסובו על כי לבן נהג בו באופן מחפיר, וניצל אותו כמעט עד כדי

הפיכתו לעבד, אך לא על כי ניסה "להאבד אותו", להורגו כמו שפרעה גזר על כל בני ישראל הזכרים.

ההגדה, ליל הסדר, חג הפסח כולו, עניינם ההצלה ממצרים: משעבוד נורא עד כדי רצח-עם אישי. מדוע להקטין את כל זה, לפתוח את תאור השעבוד בלבן? ולקבל אולי את הרושם שלבן היה הבסיס לכך? דומה שהדבר אינו מתיישב לא עם המסר של ההגדה. מהו אפוא פשר המדרש הזה?

הנה תשובה אפשרית: **התנהגותו של לבן היא הפרדיגמה להתנהגותם של האנטישמים שבכל דור ודור**. ההגדה מתעניינת פחות בלבן האיש ובמעשיו, ויותר במה שצמח ממנו כאב-טיפוס.

מהי הפרדיגמה של לבן? לבן התראה תחילה כחבר. הוא הציע ליעקב מקלט במנוסתו מפני אחיו עשו שנמר אומר להורגו. אך עם הזמן התברר שהתנהגותו אינה נדיבה אלא מלאה תחבולות ואינטרסנטיות.

יעקב עבד שבע שנים בשביל רחל. בליל החתונה החליף לבן את רחל בלאה, ועל כן נאלץ יעקב לעבוד עוד שבע שנים ברחל. כשיוסף נולד לרחל ניסה יעקב לעזוב. לבן מחה על כך, לכן יעקב עבד עוד שש שנים, ואז הבין שהמצב אינו יכול להימשך. בניו של לבן האשימו את יעקב כי הוא מתעשר על חשבון אביהם. יעקב הבין שהאביבם מדיקה גם את לבן. רחל ולאח חשו כך אף הן: "היעוד לנו חלק ונחלה בְּבֵית אֲבִינוּ? הֲלוֹא נָכְרוֹת נַחֲשָׁבְנוּ לוֹ, כִּי מִכְּרָנוּ וַיֹּאכֵל גַּם אֲכֹל אֶת כֶּסֶפֵּנוּ!!" (לא, יד-טו).

יעקב הבין ששום דבר שיעשה או יאמר לא ישכנע את לבן לשחרר אותו. לא נותרה לו ברירה כי אם לברוח. לבן רדף אחריו, ואלמלא הזהירו ה' בחלומם, ודאי היה מכריח את יעקב לחזור לחרן ולחיות את שארית חייו כפועל-חינם. למחרת אמר ליעקב: "הַבָּנוֹת בָּנֵי! וְהַבָּנִים בָּנֵי! וְהַצֵּאן צֹאנֵי! וְכָל אֲשֶׁר אֲתָה רֹאֶה לִי הוּא!!" (לא, מג). מתברר שכל מה שלבן נתן לכאורה ליעקב, למקנתו היה ונותר שלו.

לבן נוהג ביעקב כאילו היה רכוש, כאילו היה עבדו. כאילו אינו אדם. לתפיסתו, ליעקב אין זכויות וגם לא קיום עצמאי. הוא נתן ליעקב את בנותיו ככלות, ואף זכה במהרה עצום תמורתן – אך בכל זאת הוא טוען שהן ובניהן שייכים לו ולא ליעקב. הוא הגיע עם יעקב להסכם בדבר קבלת חלק ממקנתו כשכר עבודה – ועדיין הוא טוען "הצאן צאנֵי".

מה מצית את חמתו של לבן? כנראה שניסיונותיו של יעקב לשמור על כבודו ועל עצמאותו. יעקב הלכוד בשלשלאות חותנו מוצא שוב ושוב דרך להמשיך הלאה. לבן רימה אותו ולא נתן לו את רחל – והוא נושך שפתיים ועובד עוד שבע שנים כדי לקבל אותה. לבן אילץ אותו לעבוד תמורת לא-כלום – והוא משתמש בידע שצבר על רביית בעלי חיים כדי להציע ללבן עסקה שתאפשר לו להקים עדר משלו ולקיים את משפחתו הגדלה. יעקב מסרב לתבוסה. צרותיו צרות עליו סביב-סביב – והוא מוצא מנהרות מילוט. זוהי גדולתו של יעקב. השיטות שהוא נוקט אין אלו שהוא היה בוחר בנסיבות אחרות, אך הוא מסרב להיכנע, להימנע מהלתיאש. במציאות הנראית חסרת-מוצא הוא מצליח לשמור על כבודו, על עצמאותו ועל חירותו.

לבן הוא למעשה האנטישמי הראשון. עידן אחר עידן חיפשו היהודים מפלט מפני הנשבעים כעֶשָׂו להרגם. העמים שנתנו להם מקלט נדמו תחילה כמטיביהם. אבל הם תבעו תמורה. הם ציפו שהיהודים יהפכו אותם לעשירים. כי אכן, בכל מקום שהיהודים באו אליו הם הביאו ברכה למארחיהם. אך היהודים סירבו להיות נכסים של העמים המארחים. יש להם זהות, אמונה, ואורחות חיים משלהם, והם עמדו על זכותם להיות חופשיים. וכך, בכל ארץ מארחת, היחס ליהודים התהפך עם הזמן. הגויים, הנהנים מתרומתם הרבה של היהודים לשגשוג הכלכלי של ארצם, היו טוענים שהיהודים מנצלים אותם, אף כי ההפך היה הנכון. כשהיהודים הצליחו, הם הואשמו בגנבה: "הצאן צאנֵי, וְכָל אֲשֶׁר-אֲתָה רֹאֶה, לִי-הוּא!". הצלחתם של היהודים לשמור על מידת מה של כבוד עצמי ועצמאות, וליהנות אף הם מהשגשוג שנוצר בזכותם, גרמה לגויים לקנא בהם ואף לזעום. ואז היה מגיע השלב שמסוכן בו להיות יהודי.

לבן היה הראשון שביטא את התסמונת הזאת, אבל לא האחרון. זה קרה שוב במצרים אחרי מות יוסף. זה קרה אצל היוונים והרומאים, ובאימפריות הנוצריות והמוסלמיות של ימי הביניים, ובמדינות אירופה במאה ה-19 ובתחילת המאה ה-20, ובברית המועצות.

דברי חכמים בהגדה מתבהרים עכשיו. פרעה היה אויב היהודים בתקופה מסוימת בעבר, ואילו לבן חי וקיים, בצורה זו או אחרת, מזה עידן ועידנים. התסמונת קיימת גם כיום. ישראל במזרח התיכון היא מיעוט מצליחן שהצלחתו בולטת. זו מדינה קטנה, מיעוט בין מדינות ערביות ומוסלמיות. והצלחתה בולטת לכל עין. איכשהו, בארץ זעזעורית וענייה במשאבי טבע, זוהרת אומה המאפילה בזוהרה על שכנותיה. התוצאה היא קנאה הנעשית לכעס הנעשה לשנאה. איפה זה התחיל? אצל לבן.

אם לבן הוא הפרדיגמה הנצחית לשנאת מיעוטים שהצלחתם בולטת – יעקב הוא הפרדיגמה הנצחית ליכולתם של בני אדם לשרוד גם בהיותם שנואים. יעקב נעשה לקולל של התקווה, להוכחה החיה לכך שבאמונה **תמימה** כפי שתאר באוני נשואיו: "וְאֵלֶיךָ אָבִי, הִנֵּה עֹמְדִי", "וְלֹא-נִתְּנוּ אֲלֵקִים, לְהָרַע עִמָּדִי" – תמיד ננצח! (מבוסס על מאמרו של הרב יונתן זקס זצ"ל)



לע"נ אסתר מזרחי בת יחזקאל וכתן ז"ל
ולב"ע ב' טבת ה'תש"פ. ת.נ.צ.ב.ה.



לע"נ ר' יצחק ב"ר נסים מזרחי ז"ל
ולב"ע י"ח תשרי ה'תשס"ט. ת.נ.צ.ב.ה.